ACTA UNIVERSITATIS WRATISLAVIENSIS
No 3943
PRZEGLĄD PRAWA I ADMINISTRACJI CXVI
WROCŁAW 2019
DOI: 10.19195/0137-1134.116.2

PRZEMYSŁAW JADŁOWSKI
ORCID: 0000-0003-2256-4096
Uniwersytet Łódzki

BADANIE PRZEZ SĄD Z URZĘDU SKUTECZNOŚCI POWOŁANIA SIĘ NA WŁAŚCIWOŚĆ MIEJSCA PŁATNOŚCI WEKSLA — UWAGI NA MARGINESIE UCHWAŁY SĄDU NAJWYŻSZEGO Z DNIA 19 PAŹDZIERNIKA 2017, III CZP 42/17

Abstrakt: Przedmiotem rozważań jest relacja obowiązku badania przez sąd abuzywności postanowień umowy zawartej przez konsumenta, w tym postanowień określających właściwość sądu z charakterem i istotą prawa wekslowego. Autor rozważa, czy klauzula domicylu zawarta na wystawionym przez konsumenta wekslu lub określona w porozumieniu wekslowym może stanowić niedozwolone postanowienie umowne. W tym celu konieczne będzie dokonanie oceny klauzul zawartych na wekslu, a co za tym idzie samego stosunku wekslowego. Konsekwencją przyjęcia jednostronnego charakteru wystawienia weksla jest odmówienie sądom uprawnienia do badania abuzywności klauzul zamieszczonych w wekslu zupełnym. Możliwość badania niedozwolonego charakteru klauzuli domicylu istnieje jednak wtedy, gdy przedmiotem postępowania jest roszczenie z weksla *in blanco*, albowiem dokonana kontrola będzie dotyczyć nie samego weksla, lecz postanowień porozumienia wekslowego.

Słowa kluczowe: właściwość sądu, weksel, konsument, niedozwolone postanowienia umowne

Przedmiotem niniejszego opracowania jest zagadnienie możliwości dokonania przez sąd kontroli skuteczności powołania się przez przedsiębiorcę na właściwość miejscową sądu, wynikającą z klauzuli domicylu zawartej na wekslu. Problematyka ta jest konsekwencją wynikającego z treści art. 385^1 k.c. obowiązku zbadania z urzędu przez sąd w sprawie przeciwko konsumentowi, czy postanowienia umowy stanowiącej podstawę dochodzonego roszczenia nie mają charakteru abuzywnego, a co za tym idzie są niewiążące w sporze przedsiębiorcy z konsumentem.

Definicja niedozwolonego postanowienia umownego, zawarta we wskazanym przepisie, jest otwarta i sprowadza się do uznania za niedozwolone postanowień,

© for this edition by CNS

które (kumulatywnie) kształtują stosunek umowny w sprzeczności z dobrymi obyczajami, rażąco naruszają jego interes oraz nie są uzgodnione indywidualnie, z wyłączeniem postanowień kształtujących główne świadczenia stron, o ile są sformułowane jednoznacznie. W praktyce jednak, dla uznania postanowienia umownego za niedozwolone, kapitalne znaczenie ma zawarta w treści art. 385^3 k.c. lista tak zwanych klauzul szarych[1], czyli klauzul, które w razie wątpliwości należy uznać za klauzule niedozwolone, choć nie zwalnia to z ich oceny pod kątem art. 385^1 k.c.

Jednym z owych „szarych" postanowień jest zawarte w art. 385^1 pkt 23 k.c. postanowienie, które „wyłącza jurysdykcję sądów polskich lub poddaje sprawę pod rozstrzygnięcie sądu polubownego polskiego lub zagranicznego albo innego organu, a także narzuca rozpoznanie sprawy przez sąd, który wedle ustawy nie jest miejscowo właściwy". To właśnie w jego kontekście powstało zagadnienie, czy klauzula domicylu zawarta na wekslu własnym, wystawionym przez konsumenta i wręczonym przedsiębiorcy, w zakresie, w jakim może stanowić o właściwości przemiennej sądu do rozpoznania powództwa opartego na przedmiotowym wekslu (art. 37^1 § 1 k.p.c.), nie może stanowić *in concreto* klauzuli niedozwolonej, czego konsekwencją będzie niezwiązanie wskazaną klauzulą, a co za tym idzie — niewłaściwość miejscowa sądu ustalonego na podstawie miejsca płatności weksla.

Wskazanym zagadnieniem zajął się szerzej Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 19 października 2017 roku, sygn. akt III CZP 42/17. W odpowiedzi na pytanie prawne Sądu Okręgowego w Katowicach wskazał on, że „w sprawie z powództwa przedsiębiorcy przeciwko konsumentowi zobowiązanemu z weksla sąd z urzędu uwzględnia nieskuteczność powołania się przez powoda na podstawę właściwości miejscowej przewidzianą w art. 37^1 § 1 k.p.c."[2]. W opisanym pytaniu Sąd Okręgowy w Katowicach powziął wątpliwość, czy w sprawach przeciwko konsumentowi skuteczne będzie powołanie się przez kontrahenta konsumenta na właściwość miejscową wynikającą z miejsca płatności weksla w sytuacji, gdy miejsce to nie było indywidualnie uzgodnione, a jeśli nie, czy sąd orzekający winien wziąć swą niewłaściwość miejscową pod rozwagę z urzędu.

W odpowiedzi na przedmiotowe zagadnienie Sąd Najwyższy doszedł do przekonania, że orzekając w sprawie przeciwko konsumentowi zobowiązanemu z weksla, sąd powinien z urzędu zbadać i uwzględnić skuteczność powołania się przez powoda na miejsce płatności weksla jako podstawę właściwości miejscowej. W uzasadnieniu uchwały wskazano, że możliwość badania z urzędu właściwości miejscowej niewyłącznej musi być oceniana nie tylko przez pryzmat prawa krajowego, a w szczególności art. 202 k.p.c.[3], lecz także w kontekście regulacji unij-

[1] E. Łętowska, [w:] *Nieuczciwe klauzule w prawie umów konsumenckich*, red. E. Łętowska, K. Osajda, Warszawa 2005, s. 10.

[2] OSNC 2018, nr 7–8, poz. 70; zob. także MoP 2017, nr 22, s. 1180.

[3] Który to przepis wyłącza uprawnienie sądu do badania z urzędu swej właściwości miejscowej niewyłącznej.

© for this edition by CNS

nych, ze szczególnym uwzględnieniem treści Dyrektywy 93/13[4]. Sąd Najwyższy przytoczył pogląd zawarty w wyroku TSUE z 4 czerwca 2009 roku[5], zgodnie z którym przepisy dyrektywy 93/13 zobowiązują sąd krajowy do badania z urzędu swojej właściwości w sprawach przeciwko konsumentowi również wtedy, gdy zabraniają tego przepisy krajowego postępowania cywilnego. Mając to na uwadze, Sąd Najwyższy wskazał, że godziłoby w cel dyrektywy rozróżnianie pozycji konsumenta w zależności od tego, czy podstawą wytoczonego powództwa jest umowa czy weksel. Konkludując, uznał, że w sprawach, w których podstawą wytoczonego powództwa jest weksel, sąd zobowiązany jest ustalić, czy miejsce płatności weksla — jako determinujące właściwość przemienną — było indywidualnie uzgodnione, a jeśli nie, czy nie stanowi niedozwolonego postanowienia umownego, którego niezwiązanie skutkuje niemożnością zastosowania właściwości przemiennej z art. 37^1 k.p.c.

Analizując przedstawiony pogląd, nie sposób nie zauważyć, że Sąd Najwyższy nie rozstrzygnął zagadnienia o charakterze elementarnym dla dalszych rozważań, mianowicie nie ustalił, czy roszczenie z weksla w ogóle ma charakter roszczenia z umowy konsumenckiej w rozumieniu dyrektywy 93/13. Tylko bowiem twierdząca odpowiedź na tak postawione pytanie pozwala — choćby potencjalnie — uznać określenie miejsca płatności weksla za klauzulę niedozwoloną, której brak związania sąd miałby badać z urzędu. Stanowi to element znacznie szerszego problemu, który w ostatnim czasie zaczyna być dostrzegany w orzecznictwie polskim (czego efektem jest wspomniana uchwała, jak również pytanie prejudycjalne zadane przez Sąd Rejonowy dla Warszawy Pragi-Południe w Warszawie w sprawie Profi Credit Polska[6]) i europejskim[7], mianowicie zbiegu przepisów dotyczących ochrony konsumenta w zobowiązaniach umownych i przepisów wekslowych prawa państw członkowskich, kreujących zobowiązania wymykające się spod reżimu tradycyjnego i objętego regulacją unijną prawa kontraktów.

Jak wynika w sposób niebudzący wątpliwości z motywów dyrektywy, jej zakresem przedmiotowym objęta jest harmonizacja przepisów dotyczących umów zawartych między konsumentem a przedsiębiorcą. Znajduje to odzwierciedlenie również w brzmieniu samej części normatywnej dyrektywy 93/13, która w art. 1 ust. 1 wskazuje, że jej przedmiotem jest zbliżenie ustawodawstw państw członkowskich w zakresie nieuczciwych warunków umownych w umowach zawieranych między sprzedawcą lub dostawcą a konsumentem. Jak wskazuje Ewa Łętowska,

---

[4] Dyrektywa Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 roku w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, Dz.Urz. UE L 95 z 21 kwietnia 1993 roku, Polskie Wydanie Specjalne 2004, rozdz. 15, t. 2, s. 288–293.

[5] Wyrok TSUE z 4 czerwca 2009 roku wydany w sprawie *Pannon GSM*, C-243/08.

[6] C-149/18.

[7] Zob. w szczególności wyrok TSUE z 13 września 2018 roku wydany w sprawie *Profi Credit Polska S.A.*, C-176/17, pomimo zbieżności strony w sprawie C-176/17 oraz C-149/18 są to odrębne sprawy, w których pytania prejudycjalne zadały inne sądy.

© for this edition by CNS

podmiotowy zakres działania tego aktu ogranicza się do umów konsumenckich, czyli umów, których stroną jest konsument oraz przedsiębiorca[8].

Powstaje więc oczywiste pytanie, czy zobowiązanie wekslowe w ogóle jest zobowiązaniem umownym. Zagadnienie to pozostaje sporne w nauce polskiej i zagranicznej od początku XIX wieku. Powstały na tym gruncie dwie teorie — kreacyjna i kontraktowa (umowna). Pierwsza z nich zakłada, że zobowiązanie wekslowe powstaje w wyniku złożenia podpisu na wekslu z zamiarem zobowiązania się wekslowo, przy wypełnieniu wymagań formalnych w kwestii ważności tego papieru wartościowego[9]. W takiej sytuacji uprawnienie remitenta wynika z posiadania weksla i nie jest on w ogóle stroną czynności prawnej dokonanej przez wystawcę, mimo że staje się wierzycielem z weksla.

Teorii tej przeciwstawia się kontraktową (umowną), dostosowaną do polskiego prawa wekslowego przez Adama Szpunara. Autor ten wskazuje, że zobowiązanie wekslowe powstaje nie z chwilą złożenia podpisu pod wekslem, lecz z chwilą jego emisji (wręczenia) remitentowi[10]. Weksel podpisany, lecz znajdujący się nadal w posiadaniu wystawcy nie tworzy wszak źródła zobowiązania wekslowego. Tym samym zdaniem autora zobowiązanie wekslowe powstaje na skutek czynności jednostronnej, którą jest podpisanie weksla, i dwustronnej (umowy), którą jest jego wręczenie przez wystawcę i przyjęcie przez remitenta.

Warto jednak zauważyć w tym miejscu, że bez względu na przyjętą koncepcję samo wystawienie weksla jest czynnością jednostronną, umowa zaś — co oczywiste — zgodnym oświadczeniem woli co najmniej dwóch stron. Tym samym nie sposób badać klauzul umieszczonych na wekslu poprzez odwołanie się do niedozwolonych postanowień umownych, a to właśnie z uwagi na ich nieumowny charakter. Dlatego kontrola klauzul wekslowych znajdujących się na wekslu w chwili jego podpisania przez wystawcę nie może opierać się na treści dyrektywy 93/13 ani art. 385^1 i następnych k.c., znajduje się bowiem poza hipotezą norm wskazanych przepisów.

W konsekwencji brakuje jakiejkolwiek normy prawnej, na podstawie której sąd mógłby dokonać z urzędu kontroli skuteczności klauzuli określającej miejsce płatności weksla. Dlatego też w przypadku takich weksli sąd nie może z urzędu, z pominięciem treści art. 202 k.p.c., orzekać w przedmiocie swojej właściwości i przekazać sprawy do sądu właściwego miejscu zamieszkania konsumenta.

Poczynionej konstatacji nie można zastosować wprost do weksli *in blanco* i to z dwóch przyczyn. Po pierwsze, nie kreują one zobowiązania w pełni abstrakcyjnego, to jest oderwanego od stosunku podstawowego, po drugie zaś, miejsce płatności nie jest na ogół określone w samym wekslu w chwili jego wystawienia, lecz w deklaracji wekslowej. Zmusza to do ustalenia charakteru określenia miejsca

[8] E. Łętowska, *Prawo umów konsumenckich*, Warszawa 2002, s. 332.

[9] Zob. J. Dybiński, M.H. Koziński, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 18. *Prawo papierów wartościowych*, Warszawa 2016, s. 196.

[10] A. Szpunar, *O powstaniu zobowiązania wekslowego*, PUG 1992, nr 1, s. 2–3.

© for this edition by CNS

płatności weksla w przypadku weksla *in blanco* i to w dwóch konfiguracjach — gdy znalazło się ono na samym wekslu oraz gdy znalazło się jedynie w deklaracji wekslowej. Artykuł 10 p.w.[11] definiuje weksel *in blanco* jako weksel niezupełny w chwili wystawienia. Oznacza to, że w chwili wystawienia może on nie obejmować niektórych lub niemal wszystkich elementów konstrukcyjnych weksla, z tym wszakże zastrzeżeniem, że musi zawierać podpis złożony z zamiarem zaciągnięcia zobowiązania wekslowego[12].

Różnica między wekslem zupełnym w chwili wystawienia a wypełnionym po podpisaniu dokumentem, będącym pierwotnie wekslem *in blanco*, jest zasadnicza. Ten drugi bowiem nie kreuje zobowiązania *stricte* abstrakcyjnego, lecz kauzalne[13], to jest uzależniające istnienie zobowiązania wekslowego od zjawisk znajdujących się poza jego treścią, w szczególności zaś od zgodności jego wypełnienia z upoważnieniem. Upoważnienie do wypełnienia weksla *in blanco* art. 10 p.w. nazywa porozumieniem wekslowym i uprawnia wystawcę do złożenia zarzutu w razie wypełnienia weksla w sprzeczności z porozumieniem.

Jak już wskazano, w tym zakresie można rozróżnić dwa przypadki — pierwszy, gdy miejsce płatności weksla znajdowało się na nim już w chwili podpisania, a porozumieniem wekslowym objęto inne elementy konstrukcyjne weksla, i drugi, gdy miejsce płatności weksla zostało uzupełnione już po jego podpisaniu na podstawie treści porozumienia.

Pierwszy z opisywanych przypadków tylko pozornie podobny jest w będącym przedmiotem rozważań w niniejszym opracowaniu zakresie do sytuacji weksla zupełnego w chwili podpisania. Jakkolwiek w istocie samo miejsce płatności zostało określone jednostronnym oświadczeniem wystawcy, tak porozumieniem objęte jest wykorzystanie weksla do dochodzenia należności. W wypadku weksla zupełnego remitent może dochodzić należności wynikającej z weksla po spełnieniu warunków, których treść wynika z samego dokumentu, w szczególności po upływie określonego terminu lub przedstawieniu weksla do zapłaty (okazaniu). Można więc bronić poglądu o pełnej „jednostronności" czynności prawnej kreującej zobowiązanie wekslowe i wykluczyć uznanie jego treści za postanowienie umowne.

Jednak weksel, który nie był zupełny w chwili wypełnienia i do którego zawarto porozumienie wekslowe, nie daje się w taki sposób sklasyfikować. Wynika to z faktu, że porozumieniem wekslowym objęte jest nie tylko to, w jaki sposób ma on zostać wypełniony, lecz także po wystąpieniu jakich przesłanek do takiego wypełnienia w ogóle może dojść. Teza ta wymaga krótkiego wyjaśnienia. Jak trafnie zauważyła Izabela Heropolitańska, weksel *in blanco* może pełnić dwie

[11] Ustawa z dnia 28 kwietnia 1936 roku Prawo wekslowe (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r. poz. 160) (dalej: p.w.).

[12] A.D. Szczygielski, *Weksel in blanco*, Warszawa 1934, s. 14.

[13] Tak np. D. Dąbrowski, *Weksel in blanco*, Warszawa 2003, s. 61–63; M. Czarnecki, L. Bagińska, *Prawo wekslowe i czekowe. Komentarz*, Warszawa 2013, s. 172 i cyt. orzecznictwo; odmiennie (i niezbyt przekonująco) M. Koziński, *Prawo wekslowe*, Toruń 2005, s. 46.

© for this edition by CNS

funkcje — gwarancyjną lub kaucyjną[14]. W obu przypadkach jego przewaga nad wekslem własnym sprowadza się do tego, że w chwili składania podpisu pod wekslem wystawca nie jest w stanie jednoznacznie ustalić, czy gospodarcza *causa* wystawienia weksla zaistnieje (zwłaszcza w przypadku weksli kaucyjnych), a jeśli tak, jaka będzie odpowiednia suma wekslowa. Dlatego też z punktu widzenia ochrony interesu stron stosunku podstawowego rozsądnym rozwiązaniem jest pozostawienie weksla niewypełnionego w tym zakresie i ustalenie w deklaracji wekslowej (porozumieniu wekslowym) w przypadku wystąpienia jakich zdarzeń remitent może weksel ten wypełnić i na jaką sumę.

Powyższe jednoznacznie wskazuje, że to, czy z konkretnego weksla możliwe będzie dochodzenie roszczenia, jest przedmiotem porozumienia wekslowego (deklaracji wekslowej) stanowiącego umowę zawartą między stronami — wystawcą i remitentem[15]. Porozumienie to, gdy spełniona zostanie przesłanka podmiotowa, a więc zawarte zostanie między konsumentem i sprzedawcą lub dostawcą w rozumieniu art. 2 lit. b) i c) dyrektywy 93/13, jak najbardziej można zakwalifikować jako umowę konsumencką. W takim wypadku treścią tejże umowy będzie możliwość dochodzenia roszczenia z weksla konkretnej treści, więc treść weksla (a w tym określone w nim miejsce płatności) może być sprawdzana w ramach kontroli postanowienia pozwalającego kontrahentowi konsumenta na wypełnienie weksla i dochodzenie roszczeń na jego podstawie.

Wydaje się (choć niestety TSUE nie zdobył się na głębsze wniknięcie w istotę zobowiązania wekslowego), że z podobnego założenia wyszedł Trybunał Sprawiedliwości UE w przytoczonym już wyroku z 13 września 2018 roku[16], wydanym na skutek pytania prejudycjalnego Sądu Rejonowego w Siemianowicach Śląskich. Nie badał on zagadnienia właściwości sądu przy sprawach z weksla, lecz kwestię możliwości wydania na podstawie weksla niezupełnego w chwili wypełnienia nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym przeciwko konsumentowi. Niemniej jednak z treści wyroku można wywieść, że sprzeczność możliwości wydania takiego nakazu zapłaty z dyrektywą, gdy powód nie przedstawił dowodu istnienia stosunku podstawowego, wywiódł właśnie z konieczności dokonania z urzędu kontroli abuzywności postanowień służących za podstawę wypełnienia weksla i dochodzenia na jego podstawie roszczeń.

Sytuacja wydaje się jeszcze bardziej klarowna, gdy — jak w stanie faktycznym leżącym u podstaw pytania prawnego zadanego Sądowi Najwyższemu przez Sąd Okręgowy w Katowicach — weksel *in blanco* nie zawierał w ogóle określonego w dacie jego podpisania miejsca płatności, a miejsce to wynikało z załączonej deklaracji wekslowej (porozumienia wekslowego). W takiej sytuacji, jak trafnie zauważył Sąd Najwyższy we wskazanej uchwale, badaniu może podlegać związanie

[14] I. Heropolitańska, *Prawo wekslowe i czekowe. Praktyczny komentarz*, Warszawa 2011, s. 94.

[15] A. Szpunar, M. Kaliński, *Komentarz do prawa wekslowego i czekowego*, Warszawa 2003, s. 93.

[16] Zob. przypis 8.

© for this edition by CNS

konsumenta treścią deklaracji wekslowej w zakresie, w jakim przyznaje kontrahentowi uprawnienie do ukształtowania miejsca jego płatności, a w konsekwencji właściwości miejscowej sądu.

Podsumowując tę część wywodu, należy wskazać, że badaniu z punktu widzenia abuzywności może być poddane jedynie postanowienie umowne, a za takie nie sposób uznać wskazane na wekslu miejsce jego płatności. Tym samym, gdy miejsce to znajdowało się już na wekslu w chwili jego wystawienia, wymyka się spod kontroli abuzywności, tym samym zaś nie sposób uznać za bezskuteczne powołanie się przez przedsiębiorcę na właściwość przemienną sądu miejsca płatności weksla (art. 37^1 k.p.c.). Możliwość taka istnieje jednak, gdy miejsce płatności weksla pozostało w chwili jego wystawienia nieuzupełnione, a sposób uzupełnienia przez remitenta wynikał z treści zawartego między stronami porozumienia wekslowego.

Odrębnym od opisanego zagadnieniem jest to, czy sąd ustalony według reguł określonych w art. 37^1 k.p.c. jest w ogóle „sądem, który wedle ustawy nie jest miejscowo właściwy" w rozumieniu art. 385^3 pkt 23 k.c. Należy bowiem zważyć, że nie sposób utożsamiać pojęcia sądu właściwego miejscowo wedle ustawy z pojęciem sądu właściwości ogólnej, określonym według reguł wskazanych w art. 27–30 k.p.c. Z regulacji art. 385^3 k.c. nie tylko bowiem nie sposób wywieść takiego ograniczenia swobody wyboru sądu, ale wręcz umowne ograniczenie możliwości wyboru sądu właściwego do wytoczenia powództwa wyłącznie do sądu właściwości ogólnej samo w sobie jest niedozwolonym postanowieniem umownym[17].

Jak trafnie wskazała Marlena Pecyna, celem określenia, czy postanowienie umowne przewiduje rozpoznanie sprawy przez sąd, który nie jest właściwy według ustawy, należy porównać właściwość miejscową sądu dla danego roszczenia wynikającą z przepisów k.p.c. oraz właściwość wynikającą z treści umowy[18]. Uznanie, że postanowienie umowne będące klauzulą prorogacyjną (derogacyjną) wymaga ustalenia, że określa ono właściwość sądu niebędącego właściwym wedle ustawy bądź uniemożliwia skierowanie sprawy do jednego z sądów właściwych ustawowo[19], oczywiście przy spełnieniu kryteriów określonych w art. 385^1 k.c., w szczególności braku indywidualnej negocjacji postanowienia[20].

Przekładając poczynione ustalenia na grunt rozpoznawanego problemu, należy wskazać, że klauzula domicylu zawarta na wekslu, a nawet porozumienie wekslowe, którego przedmiotem jest treść takiej klauzuli, nie jest typowym porozumieniem w przedmiocie właściwości sądu. Nie modyfikuje ona bowiem ustawowych zasad określających właściwość miejscową, wszak możliwość skierowania sprawy do

---

[17] Wyrok Sądu Okręgowego w Warszawie — Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumenta z dnia 18 października 2010 roku, XVII Amc 1248/09.

[18] M. Pecyna, *Prorogacja sądu w obronie konsumenckim*, KPP 2003, nr 4, s. 861.

[19] W. Popiołek, [w:] K. Pietrzykowski, *Kodeks cywilny*, t. 1. *Komentarz do art. 1–449(10)*, Warszawa 2013, s. 1084.

[20] K. Flaga-Gieruszyńska, *Dochodzenie roszczeń konsumenckich przed sądami polubownymi — wybrane zagadnienia*, ADR 2014, nr 3, s. 16–17.

© for this edition by CNS

sądu miejsca płatności weksla wynika z ustawy, nie zaś z samej treści klauzuli. Co jednak istotne i czego nie sposób pominąć, klauzula domicylu wypełnia owe abstrakcyjne zasady konkretną treścią. O ile więc nie wpływa na ustawową właściwość sądu *in abstracto*, nie ulega wątpliwości, że modyfikuje ją *in concreto*. Powstaje zatem pytanie, czy klauzula umowna niemodyfikująca co prawda zasad ustalania właściwości miejscowej sądu, ale modyfikująca okoliczności faktyczne, od których zależy dokonanie ustaleń na podstawie owych ustawowych zasad, może stanowić postanowienie umowne zmieniające ustawowe podstawy właściwości, to jest postanowienie należące do kategorii klauzul szarych i stypizowane w art. 385^3 pkt 23 k.c.

Rozpoczynając rozważania mające na celu odpowiedź na tak postawione pytanie, nie sposób nie odnieść się w pierwszej kolejności do treści załącznika dyrektywy 93/13, w szczególności zaś do pkt 1 lit. q wskazanego załącznika, który był pierwowzorem regulacji art. 385^3 pkt 23 k.c. Zgodnie z wskazanym za niedozwolone należy uznać postanowienia, których celem lub skutkiem jest wyłączenie lub ograniczenie prawa konsumenta do wystąpienia z powództwem (*excluding or hindering the consumer's right to take legal action*) lub skorzystania z innego środka zabezpieczającego, zwłaszcza zaś żądanie od konsumenta poddania sporów wyłącznie pod arbitraż nieobjęty przepisami prawa, bezprawne ograniczenie dostępności dowodów lub przerzucenie na konsumenta ciężaru dowodu, który w związku ze stosowanym prawem powinna dostarczyć druga strona umowy.

Ta regulacja wskazuje, że ustawodawca unijny położył nacisk na inny aspekt nieuczciwości wiążącej się z manipulowaniem właściwością sądu, czyli nie sam fakt zmiany reguł określających właściwość sądu stanowi o abuzywności klauzuli, ale wynikające stąd ograniczenie prawnej lub faktycznej możliwości podjęcia przez konsumenta działania[21] mającego na celu ochronę jego praw. Nie sposób nie zauważyć również faktu, że jakkolwiek polski ustawodawca definiuje klauzule szare poprzez ich treść (zob. opisywany pkt 23 — „postanowienia, które […] poddają sprawę pod rozstrzygnięcie […]"), tak unijny czyni to, przykładając wagę do tego, jakie skutki wywoła jej zastosowanie (zob. opisywana lit. q — „postanowienia, których celem lub skutkiem jest ograniczenie prawa konsumenta do wystąpienia z powództwem").

Rzeczone w powiązaniu z powszechnie przyjętym w doktrynie[22] i judykaturze[23] obowiązkiem prounijnej wykładni przepisów wydanych w celu wdrożenia

[21] Celowo używam w tym miejscu pojęcia „działania" jako znacznie szerszego aniżeli pojęcie „wystąpienia z powództwem", obecnego w polskiej wersji dyrektywy 93/13, ale bardziej odpowiadającego angielskiemu „take a legal action".

[22] Zob. np. W. Rowiński, *Nakaz dokonywania wykładni prounijnej jako dyrektywa wykładni systemowej*, RPEiS, 2016, nr 1, s. 100–101; C. Mik, *Wykładnia zgodna prawa krajowego z prawem Unii Europejskiej*, [w:] *Polska kultura prawna a proces integracji europejskiej*, red. S. Wronkowska, Kraków 2005, s. 124; M. Koszowski*, Wykładnia prawa krajowego w zgodzie z prawem Unii Europejskiej po uwzględnieniu zmian spowodowanych wejściem w życie Traktatu z Lizbony*, SPP 2012, nr 2, s. 60–62.

[23] Zob. np. wyrok ETS z 10 kwietnia 1984 roku w sprawie *von Colson*, C-14/83, teza 26; wyrok SN z 30 września 2015 roku, I CSK 800/14.

© for this edition by CNS

dyrektyw do krajowego porządku prawnego nakazuje zbadać postanowienie umowne nie przez pryzmat mechanizmu zastosowanego przez strony (czyli czy doszło do tego przez umowę prorogacyjną, czy też w inny sposób), tylko skutku, jakim jest ograniczenie prawa do sądu przez uniemożliwienie lub utrudnienie podjęcia działań prawnych. Abuzywny charakter będą więc miały nie tyle postanowienia umowne będące klauzulami prorogacyjnymi, ile postanowienia umowne ograniczające prawo do sądu.

Uniemożliwia to wykreowanie reguły o charakterze ogólnym, która znajdzie zastosowanie odnośnie do wszystkich kauzul określających miejsce płatności weksla, zawartych w porozumieniach wekslowych, lecz nakazuje zbadanie postanowienia owego porozumienia *in concreto* poprzez udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy standard prawa do sądu, rozumiany w kontekście łatwości podjęcia przez konsumenta obrony w sprawie wekslowej, został w zauważalny sposób ograniczony klauzulą miejsca płatności weksla, czy znajduje się na poziomie podobnym do poziomu, który miałby miejsce, gdyby owa klauzula nie istniała. Przy dokonywaniu porównania nie można ograniczyć się jedynie do określenia, że sąd miejsca płatności weksla jest różny od sądu miejsca zamieszkania konsumenta. Po pierwsze, nie sposób pominąć również regulacji art. 34 k.p.c., czyli właściwości przemiennej miejsca wykonania umowy. Jeśli bowiem miejsce płatności weksla i miejsce wykonania umowy są tożsame, nie sposób uznać za naruszające interes konsumenta postanowienie porozumienia wekslowego pozwalające remitentowi weksla *in blanco* na inkorporowanie do treści weksla klauzuli domicylu — gdyby nie ono, mógłby on skierować sprawę do sądu właściwości przemiennej miejsca wykonania umowy, którym byłby ten sam sąd[24]. Po drugie, ocena ta nie może abstrahować również od geograficznego położenia sądu właściwego na podstawie art. 37^1 k.p.c. i sądu właściwego na podstawie innych założeń prawnych.

To ostatnie zastrzeżenie jest o tyle istotne, że burzy tradycyjnie przyjęty obraz norm określających właściwość sądu jako norm zero-jedynkowych, niedających pola do wartościowania w procesie ich stosowania. Sąd przy ocenie abuzywności postanowień w tym przedmiocie nie może bowiem poprzestać na ustaleniu, że właściwość ustalona klauzulą domicylu jest zgodna z jedną z podstaw właściwości ustawowej (i wtedy brakuje niedozwolonego charakteru) albo nie jest z nią zgodna (i wtedy charakter taki ma miejsce). Nawet ustalenie, że między właściwością ustawową a umowną zachodzą różnice, nie daje podstaw do automatycznego zakwestionowania tej drugiej w sytuacji, gdy różnica ta nie pozwala na uznanie, że naruszono prawo konsumenta do sądu.

Znakomitą egzemplifikacją wskazanej sytuacji jest stan faktyczny, w którym sąd właściwy według ustawy znajduje się w tej samej miejscowości co sąd

[24] W tym ostatnim zakresie należy mieć jednak na względzie, że sam fakt, że umowa przewiduje skierowanie sprawy do sądu według właściwości przemiennej, może tworzyć niedopuszczalną barierę dostępu do sądu dla konsumenta, zob. w tym zakresie wyrok TSUE z dnia 3 kwietnia 2019 roku w sprawie *Aqua Med*, C-266/18, tezy 49–56.

© for this edition by CNS

właściwy według porozumienia wekslowego. Przypadkiem zaś skrajnym jest ten, który stanął u podstaw postanowienia Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 14 czerwca 2018 roku[25]. We wskazanej sprawie Sąd Okręgowy Warszawa-Praga w Warszawie, powołując się na nieskuteczność klauzuli domicylu, przewidującej miejsce płatności weksla w Wołominie (a więc w obszarze jego właściwości), przekazał sprawę do sądu właściwego według miejsca zamieszkania pozwanego konsumenta, a więc do Sądu Okręgowego w Warszawie. Uchylając zaskarżone postanowienie, Sąd Apelacyjny wskazał, że nie sposób rozsądnie uznać za ograniczenie konsumenta prawa do sądu skierowania sprawy do innego sądu, który mieści się w tym samym budynku co sąd właściwy[26]. W omawianym przypadku nie sposób odmówić trafności rozstrzygnięciu Sądu Apelacyjnego, wszak z punktu widzenia geograficznego kryterium dostępu do sądu irrelewantne dla konsumenta jest, który z sądów (jednostek organizacyjnych wymiaru sprawiedliwości) rozstrzygnie jego sprawę, gdy obie mają swoją siedzibę w tym samym budynku.

Podsumowując zawarte w niniejszym opracowaniu wywody, należy wskazać, że o ile w przypadku weksla zupełnego w chwili jego podpisania przez konsumenta brakuje możliwości zakwestionowania właściwości sądu wynikającej z zawartej w nim klauzuli domicylu (albowiem zobowiązanie z weksla zupełnego w chwili jego wystawienia jest zobowiązaniem abstrakcyjnym, samodzielnym względem zobowiązania z umowy i nie ma charakteru zobowiązania z umowy), o tyle możliwość taka istnieje w stosunku do weksla *in blanco* i to bez względu na to, czy określenie miejsca jego płatności objęte było treścią porozumienia wekslowego, czy też nie. W tym bowiem wypadku postanowieniem umownym, które może podlegać kontroli z punktu widzenia jego abuzywności, jest nie sama klauzula domicylu, lecz treść porozumienia. Jednak również w tym wypadku nie sposób odmówić wierzycielowi wekslowemu uprawnienia do dochodzenia roszczenia przed sądem ustalonym na podstawie treści art. 37^1 k.p.c. w ogóle, albowiem tylko wtedy gdy wystąpienie z takim powództwem jest naruszeniem prawa konsumenta do skutecznej ochrony prawnej przed sądem (z uwagi na znaczące ograniczenie geograficznej dostępności sądu rozpoznającego sprawę), będzie stanowić niedozwolone postanowienie umowne niewiążące konsumenta, którego abuzywność sąd musi wziąć pod uwagę z urzędu i w konsekwencji — wbrew treści art. 202 k.p.c. — dokonać z urzędu sprawdzenia swej właściwości z pominięciem niedozwolonego postanowienia.

---

[25] VI ACz 239/18 [niepubl.].

[26] W 2018 roku Sąd Okręgowy Warszawa-Praga mieścił się w budynku przy al. Solidarności 127 w Warszawie, w tym samym, w którym mieści się Sąd Okręgowy w Warszawie.

© for this edition by CNS

EX OFFICIO EXAMINATION THE EFFECTIVENESS OF INVOKING THE JURISDICTION OF THE COURT ARISING FROM THE PLACE OF PAYMENT OF A PROMISSORY NOTE — COMMENTS ON THE MARGIN OF THE SUPREME COUTR'S RESOLUTION DATED 19 OCTOBER 2017, III CZP 42/17

Summary

The article is about the relation between the obligation of *ex officio* examination of unfair terms in consumer contracts, including determining the jurisdiction of the court, and the nature of promissory law. The author will consider whether the domicile clause included in the promissory note issued by the consumer or defined in the promissory note agreement may constitute an unfair term in a consumer contract. It will be necessary to assess the character of promisory notes and terms contained. The consequence of the unilateral nature of issuing a promissory note is a denial of the right to examine the abusiveness of the terms contained in the fully completed promissory note. The possibility of examining the unfair character of the domicile clause exists, however, in the case of a blank promissory note, since it may not concern the promissory note itself, but the terms of the promissory note agreement.

Keywords: jurisdiction of the court, promissory note, consumer, unfair terms

BIBLIOGRAFIA

Czarnecki M., Bagińska L., *Prawo wekslowe i czekowe. Komentarz*, Warszawa 2013.
Dąbrowski D., *Weksel in blanco*, Warszawa 2003.
Flaga-Gieruszyńska K., *Dochodzenie roszczeń konsumenckich przed sądami polubownymi — wybrane zagadnienia*, ADR 2014, nr 3.
Heropolitańska I., *Prawo wekslowe i czekowe. Praktyczny komentarz*, Warszawa 2011.
Koszowski M., *Wykładnia prawa krajowego w zgodzie z prawem Unii Europejskiej po uwzględnieniu zmian spowodowanych wejściem w życie Traktatu z Lizbony*, SPP 2012, nr 2.
Koziński M., *Prawo wekslowe*, Toruń 2005.
Łętowska E., *Prawo umów konsumenckich*, Warszawa 2002.
Nieuczciwe klauzule w prawie umów konsumenckich, red. E. Łętowska, K. Osajda, Warszawa 2005.
Pecyna M., *Prorogacja sądu w obrocie konsumenckim*, KPP 2003, nr 4.
Pietrzykowski K., *Kodeks cywilny*, t. 1. *Komentarz do art. 1–449(10)*, Warszawa 2013.
Polska kultura prawna a proces integracji europejskiej, red. S. Wronkowska, Kraków 2005.
Rowiński W., *Nakaz dokonywania wykładni prounijnej jako dyrektywa wykładni systemowej*, RPEiS 2016, nr 1.
System Prawa Prywatnego, t. 18. *Prawo papierów wartościowych*, red. A. Szumański, Warszawa 2016.
Szczycieglski A.D., *Weksel* in blanco, Warszawa 1934.
Szpunar A., *O powstaniu zobowiązania wekslowego*, PUG 1992, nr 1.
Szpunar A., Kaliński M., *Komentarz do prawa wekslowego i czekowego*, Warszawa 2003.

© for this edition by CNS

ORZECZNICTWO

Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 14 czerwca 2018 roku, VI Acz 239/18, niepubl.
Wyrok Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości z dnia 10 kwietnia 1984 roku, C-14/83, *von Colson*.
Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 września 2015 roku, I CSK 800/14, OSNC nr 9/2016.
Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 października 2017 roku, III CZP 42/17, OSNC nr 7–8/2018, MoP 2017, nr 22.
Wyrok Sądu Okręgowego w Warszawie — Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumenta z dnia 18 października 2010 roku, XVII Amc 1248/09, postanowienie nr 2140 w Rejestrze klauzul niedozwolonych UOKiK.
Wyrok Trybunału Sprawiedliwości UE z dnia 4 czerwca 2009 roku, C-243/08, *Pannon GSM.*
Wyrok Trybunału Sprawiedliwości UE z dnia 13 września 2018 roku, C-176/17, *Profi Credit Polska S.A.*
Wyrok Trybunału Sprawiedliwości UE z dnia 3 kwietnia 2019 roku, C-266/18, *Aqua Med.*

© for this edition by CNS